

Käpplingemorden

I

De svenska städerna och främst Stockholm hade under äldre medeltid utvecklats och fått ekonomisk betydelse under inflytande från städerna i Tyskland. En omfattande invandring av tyska köpmän och hantverkare hade ägt rum och vid mitten av 1300-talet var städerna i Sverige i minst lika hög grad tyska som svenska samhällen. I tidens lagstiftning fastlogs detta. Styrelse- och förvaltningsformer i de svenska städerna hämtades i största utsträckning från tyska städer och i Magnus Erikssons stadslag från tiden omkr. 1350 vann tyskarnas ställning i de svenska städerna sitt definitiva erkännande. Lagen stadgade, att halva antalet borgmästare och rådmän i de svenska städerna skulle vara tyskar. Tyskarnas ställning i de svenska städerna var stark. Framför allt i Stockholm. Stockholm var representerat och deltog i hansedagen i Lübeck 1366. Stockholms karaktär av åtminstone i viss mån tysk hansestad framgår även av att Stockholm vid mitten av 1300-talet var delaktigt av de handelsprivilegier, som hansestäderna åtnjöt i Flandern.¹

Vid årsskiftet 1363–1364 erövrade en tysk furste, hertig Albrekt av Mecklenburg, Sverige. Den tyske erövraren mötte icke något motstånd i Stockholm. Han hade avseglat från Mecklenburg den 10 november och kom med sin flotta och krigshär till Stockholm den 29 november.² Redan följande dag tog Stock-

¹ STEIN, W., Zur Geschichte der deutschen in Stockholm im Mittelalter. *Hansische Geschichtsbl.* 1904–1905, s. 88.

² Libellus Magnipolensis, *Chroniken der deutschen Städte*, 26, s. 366, uppger, att den mecklenburgska flottan avseglat från Warnow den 10 november 1363. KOPPMANN, *Hanserecesse*, I, s. 326, n. 8 anser, att detta datum riktigare skulle åsyfta flottans ankomst till Kalmar. Något skäl härför anför Koppmann icke.

holm position i striden om Sverige mellan mecklenburgarna och Sveriges gamla, inhemska kungaätt, folkungarna. »Med uppräckt händer gav, lovade och förklarade högtidligen i hela borgerskapets namn Stockholms borgmästare och rådmän hertig Albrekts yngre son, Albrekt av Mecklenburg, sin tro och lyd- nad», heter det i ett öppet, med Stockholms stads sigill beseglat brev. De erkände honom som »sin rätte och älskade herre; de lovade att leva och dö med honom i fullkomlig trohet, san- ning och lydriad och att aldrig av någon händelse skiljas från honom».³

Stockholms ställningstagande i striden gav de tyska erövrarna, mecklenburgarna, fotfäste i de centrala delarna av Sverige. Snabba och avgörande framgångar följde. Vid mitten av februari 1364 valdes Albrekt av Mecklenburg till Sveriges kung och hyllades på Mora stenar. Den tyske kungens regering blev en tid av nära nog oavbrutna inre och yttre strider. Under slutet av 1380-talet kämpade kung Albrekt och drottning Margareta om makten i Sverige, om Sveriges krona. Den 24 februari 1389 stod slaget vid Falköping. Drottning Margareta hemförde segern, och kung Albrekt blev tillfångatagen i slaget. Stockholm ställdes efter slaget vid Falköping inför frågan om staden skulle »skiljas» från kung Albrekt. Staden blev trogen hyllningsakten från 1363 och höll fast vid den tyske kungen. Ett illdåd följde. Tyskarna tog med våld makten i Stockholm.

En samtida man har i en utförlig »Berättelse» skildrat denna händelse. I juni månad, måndagen före Helga Lekamens dag, enligt sedan gammalt vedertagen uppfattning år 1389, fängslade tyskarna i Stockholm ett antal svenskar. De svenska rådmännen, säges det i »Berättelsen», hade kallats till rådstugan och fängslades där. Övriga svenskar grep tyskarna var de kunde finnas, även i kyrkor och kloster, ledde dem till rådstugogården, slog och torterade dem.

---

³ Sveriges traktater, 2, s. 333.

De fängslade fördes sedan till Stockholms slott. Två av svenskarna, som gripits i Gråbrödraklostret på Riddarholmen, torterades med sågar av ekebräder för att bekänna något förräderi. De svarade, att de visste icke av något förräderi; de ville förr dö än bekänna något, som de icke visste. Följande dag brändes dessa två och ännu en svensk. Natten till torsdagen gick en av tyskarna, Alf Greverode, och flera av hans kumpaner upp på slottet. De lovade hövitsmännen hälften av de fängslade svenskarnas egendom för att dessa genast skulle brännas. Så leddes svenskarna ut från slottet och fördes i en båt till Käpplingen, den nuvarande Blasieholmen. Tyskarna »band dem här i ett gammalt hus, stack eld på huset och brände dem så utan lag eller rätt om natten medan folket sov.»

2

Käpplingemorden, som dessa händelser kommit att kallas i historien, har i svensk historieskrivning betraktats som ett av de stora illdåden i Stockholms och Sveriges historia.

All kunskap om dessa mord härrör från två källor. Den ena av dessa källor är den redan omnämnda »Berättelsen» om mordet: *Prodicio theothonicorum civitatis Stockholmensium contra indigenas videlicet Sweuos*. »Berättelsen» är utan tveivel, som alltid ansetts, skriven av en med händelserna samtida man. Hans ståndpunkt till dessa är utpräglat svensk. Stilistiskt är »Berättelsen» »ett av den svenska medeltidens mest livfulla alster» (Nils Ahnlund). Den är dock i all huvudsak hållen i objektiv ton. Fakta och handlingar får mestadels tala för sig själva, och »Berättelsen» ger härigenom läsaren ett intryck av trovärdighet. Utöver detta och vad som i övrigt kan slutas av »Berättelsen», är intet känt varken om författaren eller om »Berättelsens» ursprung.¹

¹ *Scriptores rerum svecicarum*, I: 2, s. 212. Jfr NILS AHLNUND, Svenskt och tyskt i Stockholms äldre historia. *Hist. tidskr.* 1929, s. 26. – I fullständigt skick är »Berättelsen» bevarad i en samlingshandskrift från Vadstena. Utskriften här

»Berättelsen» skildrar, som den själv säger i sina första ord, »huru de svenske i Stockholm vordo forrådde och brände, ej med lag eller rätt». Huvudpunkterna är följande. Tyskarna i Stockholm hade då kung Albrekt blev fången (1389) och än förr börjat ett sällskap, som kallades hättbröderna. Dessa var i förstone 170. Evar de gick nattetid hade de sina harnesk på och evar de mötte svenskar talade de dem smädeliga till och sporde var de förrådare sutte. Svenskarna undrade vad därmed mentes. Det kom dock till förlikning när menigheten kom samman i S:t Gertruds gillestuga. All tvedräkt skulle vara död; den ene svor den andre vänskap och broderskap; tyskar och svenskar skulle bli samman i nöd och lust, evad helst dem övergick. Striderna blossade emellertid åter upp. De tyska ombud, som råd och menighet utsett för ett möte i Telge med det svenska riksrådet, ville ej komma till orda med de svenska herremännen. Blod flöt och tre personer, av vilka med säkerhet två, möjligen alla tre, är svenskar, sattes i fångenskap. På grund av de rykten, som svenskarna hört, räddes de, tog sina harnesk på och kom på torget. Sammaledes tyskarna. Men när tyskarna såg, att de svenske var starka, åstadkom de åter en förlikning. Och svenskarna gick i S:t Olofs gillestuga och tordes ej åtskiljas och räddes för mord. Men då tyskarna såg, att svenskarna behöll sina vapen, fann de ett annat råd. Svenskarna förstod deras onda mening och gick till borgmästarna. De krävde dom efter stadsrätt, om det fanns någon förbrytelse. De förstod, att det ville gå så, som det dem länge var förvarnat, att de svenske varda här i Stockholm forrådde. Tyskarna sade, att de visste icke om något förräderi och visste om ingen man utan ära och gott. Hövitsmännen på slottet sade detsamma och på borgmästarnas förslag beslöts, bekräftades med ed och kungjordes, att den ene

---

härrör att döma av handstilen från slutet av 1300-talet eller ingången av följande århundrade. Ett slags friare parafra, som omfattar »Berättelsens» första sjättedel och är nedskriven tidigast omkring 1520, ingår i en Uppsalakodex, som hört hemma i Stockholms gråbrödrakloster. NILS AHLUND, a.a. s. 26.

skulle bli med den andre i nöd och lust som broder med broder. Om svenskarna blev rådande med den herre, som de hade, skulle aldrig en svensk kära på en tysk, och blev tyskarna rådande, skulle ej en tysk kära på en svensk. Därmed skulle vara god endräkt och fångarna släppas fria.

Detta skedde på lördagen. På måndagen bröt stormen lös över svenskarna. Tyskarna bröt förlikningen. »Berättelsen» ger, som tidigare antytts, en detaljrik skildring av hur tyskarna fängslade svenskarna, torterade dem och brände dem i Stockholm och på Käpplingen.

»Berättelsen» är en utförlig, detaljrik källa för Käpplingemorden. Den andra källan för morden är en av Olof Celsius d.ä. i *Annotationes historiae* bevarad annaluppteckning. Upppteckningen är, som annaluppteckningar brukar vara, kort och exakt formulerad. Den berättar; »1389 blev förnämliga svenska innevånare i Stockholm, som tillhörde rådet och allmänheten, olagligt brända av den omänskliga kungen. Detta avskyvärda illdåd var ett verk utan grund och anledning av de tyska innevånarna i Stockholm, den förutnämnde kung Albrekts vänner och anhängare». Annaluppteckningens ursprung kan lika litet som »Berättelsens» med full säkerhet fastställas. Men några iakttagelser är av betydelse. Annaluppteckningen är skriven på latin, »Berättelsen» på svenska. Båda inleder med att konstatera själva händelsen och dess olaglighet. Men i formuleringarna visar de båda källorna ingen släktskap. I sitt innehåll avviker de på en väsentlig punkt från varandra. Annaluppteckningen gör kung Albrekt ansvarig för morden. Berättelsen fritar honom uttryckligen härifrån. Tyskarna i Stockholm hade bett kung Albrekt samtycka till att bränna 76 män, säges det i »Berättelsen», men kungen hade icke velat tillstödja det. De för morden ansvariga säges också i annaluppteckningen uttryckligen vara kung Albrekts vänner och anhängare. I »Berättelsen» nämnes i detta sammanhang icke kung Albrekt.

Annaluppteckningen kan sålunda icke visas återgå på »Be-

rättelsen» och dess avvikelser från »Berättelsen» i fråga om kung Albrekts inställning till mordet ger en bestämd antydning om att den är oavhängig av denna. Dess ursprung är att söka på annat håll. *Annotationes historiae* ger själv en ledtråd för var detta är att söka. En mycket lång rad uppteckningar i dem har motsvarighet och överensstämmelse med uppteckningar i det stockholmska gråbrödraklostrets, numera till större delen förlorade diarium eller som det också kallats kalendarium. *Annotationes historiae* är utan tvivel, som ofta framhållits, excerpter ur detta eller ur en för dem båda gemensam källa av annalkaraktär. Möjligheten att uppteckningen om Kävringemorden skulle återgå på en annan källa, även den av annalkaraktär, är icke utesluten, men ringa.² Hur härmed än må förhålla sig, som källa för Kävringemorden kan annaluppteckningen i *Annotationes*

² Item a.d. MCCCLXXXIX providiores viri oppidi Stockholmensis incolae, Suevicae nationis, ex consulatu in (o: et) communitate fuerunt illegitime per abhominabilem regem in favillam redacti, quod nepharium opus Theutonici ejusdem oppidi inhabitatores prenominati regis Alberti amici et fautores absque causa illis horribiliter intulerunt. *Scriptores rerum Svecicarum* III: 1, s. 24. — ANNERSTEDT har i inledningen till denna utgåva gjort gällande, att många av Celsius' *Annotationes* härrör från stockholmsminoriteternas diarium. I fråga om uppteckningen om Kävringemorden har dock Nils Ahnlund ansett, att denna ej kan emanera från denna källa. Händelsen inföll i juni månad, för vilken diariet fullständigt bevarats och här saknas varje notis därom. NILS AHLNUND, a.a. s. 30. Ahnlund har emellertid icke uppmärksammat en iakttagelse av Annerstedt: *Diversa quidem annotata certa die indicata carent, sed illa sine dubio in deperdita parte (Diarii minorum Holmiensium), ubi spatium dabatur, nulla ratione diei cujusdam habita, erant inserta; similem enim rationem in servata et supra impressa parte saepius animadvertere possumus.* En förklaring till detta förhållande torde vara, att diariet, som Jerker Rosén visat, redan på ett ganska tidigt stadium kasserats för sin tilltänkta uppgift att vara gråbrödraklostrets minnesbok, dess nekrologium, och senare använts som samlingsband för sådana notiser, som egentligen icke hade att göra i ett kalendarium. Dessa notiser har, som Jerker Rosén även visat, delvis hämtats ur nu förlorade annalverk besläktade med bevarade alster av gråbrödernas annalistik. LÖNNROTH, E., Sverige och Kalmarunionen, s. 369; ROSÉN, J., Studier i Stockholms gråbrödraklostrets diarium. Årsbok utg. av Vetenskaps-societeten i Lund, 1940, s. 101; WESTIN, G., Historieskrivaren Olaus Petri, s. 326, 359; ROSÉN, J., Rec. i Hist. tidskr. 1946, s. 298.

tionens historiae icke, som tidigare alltid skett, förbises.² Dess källvärde är näppeligen mindre än »Berättelsens».

3

I äldre tid inskränkte sig ledande svenska historieskrivare till att i större eller mindre omfattning återge »Berättelsens» skildring av Käpplingemorden. Ofta nog med reflexioner och omdömen om morden, om tyskarna och svenskarna. I något olika nyanser karaktäriserades morden som nidingsverk. Tyskarna sades ha haft ett outsläcktligt hat mot svenskarna. Lömskt och slugt hade de fördolt detta och sökt provocera svenskarna till vredesutbrott för att sedan kunna gripa till våldsåtgärder mot dem. Det talades i denna äldre svenska historieskrivning om tyskarnas omänsklighet, grymhet och förrädiska överfall, om deras vilddjursartade råhet. De var menedare och mördare; hättbröderna var ett pack. Svenskarna åter var godtrogna och oskyldiga.¹

Historikern A. M. Strinnholm torde ha varit den förste, som hade en viss kritisk syn på »Berättelsen» om Käpplingemorden. I sin översättning av den tysk-svenske historikern Fr. Rühs' *Geschichte Schwedens* skriver han i en tillfogad not om »Berättelsen»: »skriften håller sig mycket vid småsaker och för-

² Annaluppteckningen har tidigare stundom ansetts möjligen vara skriven av samme författare som »Berättelsen». GIRGENSOHN, P., *Die skandinavische Politik der Hanse 1375-95*, s. 93; stundom har den ansetts vara sekundär eller ha »Berättelsen» till källa. NILS AHNLUND, a.a. *Hist. tidskr.* 1929, s. 31; KJELL KUMLIEN, *Käpplingemorden. Samfundet S:t Eriks årsbok 1947*, s. 26.

¹ Ericus Olai *Chronica regni Gothorum. Scriptorum rerum Svecicarum*, II, s. 117; OLOF V. DALIN, *Svea rikets historia*, II, s. 584; SVEN LAGERBRING, *Svea rikets historia*, III, s. 718; ERIK GUSTAF GEIJER, *Svenska folkets historia*, I, s. 221; STRINNHOLM, A. M., *Sveriges historia i sammandrag*, II, s. 619; HENRIK REUTERDAHL, *Svenska kyrkans historia*, III, s. 16; HANS HILDEBRAND, *Sveriges medeltid*, II, s. 327. Se även KR. ERSLEV, *Dronning Margrethe*, s. 169: »en forfærdelig Ugjerning»; STEIN, W., a. a. i *Hans. Geschichtsbl.* 1904-1905, s. 90: »ein rücksichtslose Gewaltsreich».

tiger mycket av vikt, så att det är omöjligt att taga full reda på sammanhanget. Avsikten, att göra tyskarna förhatliga, är omisskänlig och därför torde väl också åtskilligt vara vanställt och tillagt.»² Liknande uppfattning har även i senare tid framförts och närmare motiverats.³ Den har emellertid även utbyggt. Kävplingemorden har setts ur nya synvinklar. Tyskarna ha rättfärdigats.

I en svensk doktorsavhandling från 1898 har sålunda författaren karaktäriserat »Berättelsen» som »ett slags partiskrift, som är skriven helt i svensk anda och framställer tyskarna i Stockholm som verkliga vilddjur». Motiven till att tyskarna i Stockholm blev kung Albrekt trogna förmodar han vara hänsyn till förhållandet till Hansan och farhågor för inskränkningar i stadens friheter från Margaretas sida. Det tyska borgerskapet i Stockholm skall icke ha skytt de tunga offer, menar denne historiker, som det kunde förutse, att kampen mot de tre förenade kungarikena skulle pålägga dem. Svenskarna åter synes ha trätt i hemlig förbindelse med Margareta och det svenska riksrådet; en enskild svensk av tyskarna ansetts ha inlåtit sig på konspirationer med det senare. Enligt samme historiker synes verkligen för svenskarna komprometterande omständigheter ha kommit i dagen. Tyskarna måste ha insett, att deras motståndare var lika väl organiserade som de själva och till antalet överlägsna. De har därför beslutat, att med våld undanrödja alla ledande personer i det svenska borgerskapet. Av händelserna, sådana de skildras i »Berättelsen», skall nämligen evident framgå, att svenskarna i Stockholm hade en hemlig organisation och sannolikt även hemliga planer, om vilkas karaktär »Berättelsen» välvisligen tiger.⁴

² RÜHS, FR., Svea rikes historia. Stockholm 1823, I, s. 317.

³ NILS AHNLUND, a.a. Hist. tidskr. 1929, s. 13. Det väsentliga i denna uppsats i fråga om Kävplingemorden är exkursen: Källorna till Kävplingemorden, s. 26.

⁴ GIRGENSOHN, P., Die skandinavische Politik der Hansa 1375-95. Upsala 1898, s. 93.

Under andra världskriget fann slutligen en tysk historiker, som han själv säger, nödvändigt att företa »eine Ehrenrettung dieses tüchtigen deutschen Volkstums» (die Deutschen in Stockholm). »Berättelsen» är, förfäktar han, en otillförlitlig tendensskrift, som är författad av en fanatisk företrädare för det svenska partiet i Stockholm. Den ger ingen underrättelse om den verkliga bakgrunden för händelserna. Den tyske historikern anser sig känna denna. Han menar, att den torde vara, att tyskarna förmodligen hoppats kunna göra Stockholm till en självständig hansestad. Svenskarna har naturligtvis vetat om dessa strävanden. I en hansestad kunde de icke räkna på varken att bevara eller befordra sina egna politiska och ekonomiska intressen. Tvivelsutan har de därför anknutit hemliga förbindelser med det svenska riksrådet och Margareta. De har haft bestämda planer på att överrumpla tyskarna och överlämna Stockholm till Margareta. Tyskarnas ställning i staden skulle vid en sådan överrumpling genom ett förräderi av de svenska innevärnarna ha i hög grad ställts i fråga. Tyskarna har emellertid lyckats bevara sin övermakt. De största och farligaste ränksmidarna har fångslats och avrättats. Dessas antal uppskattas alldeles godtyckligt till högst omkring 10.⁵

Några år efter denna »Ehrenrettung» blev Käpplingemorden föremål för en specialundersökning av Kjell Kumlien. Undersökningen skiljer sig väsentligt från huvudparten av här tidigare refererad litteratur. Den söker lämna bevis för de framförda uppfattningarna.⁶

Kjell Kumlien gör i denna undersökning gällande, att Käpp-

⁵ WEINAUGE, E., Die deutsche Bevölkerung im mittelalterlichen Stockholm. Diss. Kiel 1942, s. 121. – Siffran »högst omkr. 10» har framkommit genom en löslig beräkning med utgångspunkt från att »Berättelsen» talar om en av tyskarna 12 år före mordet uppgjord preskriptionslista på 76 svenskar, som skulle brännas och från att de fångslade svenskarna fördes till Käpplingen »i enom bat». Alla närmare uppgifter om antalet brända svenskar och om båtens storlek saknas.

⁶ KJELL KUMLIEN, Käpplingemorden. Samfundet S:t Eriks årsbok 1947, s. 21; Densamma, Sverige och hanseaterna, s. 23.

lingemorden ägt rum 1392, ej som tidigare alltid ansetts 1389. Denna nya tidsättning grundar sig ytterst på »Berättelsen». Dateringen av morden i denna är inkorrekt.⁷ Morden uppgives ha ägt rum »år 1389, annan dag efter S. Eskilli dag, som då föll på Helga Lekamens dag». S. Eskilli dag var och är den 12 juni; Helga Lekamens dag inföll emellertid 1389 den 17 juni. Tre år senare, 1392, sammanföll däremot annan dag efter S. Eskilli dag med Helga Lekamens dag. Kumlien ser häri en möjlighet för att Kävplingemorden bör flyttas från 1389 till 1392. Inga uppgifter i själva Kävplingemordberättelsen, anser Kumlien vidare skall hindra från att antaga, att året för morden varit 1392 och ej 1389. Efter en rad av sannolikheter och antaganden blir denna möjlighet i undersökningens slutord ett faktum, något »säkert».

Kävplingemorden har alltid ansetts vara ett illdåd begånget av det tyska borgerskapet i Stockholm. Kumliens omdatering blir utgångspunkt för en total omvärdering. Kumlien identifierar nämligen de stockholmska »hättebröderna», som enligt »Berättelsen» var de huvudskyldiga till morden, med »den fruktade vitalieorganisationens kraftigaste stötgrupp i Norden», vitaliebröderna i Stockholm. Just 1392 fick vitaliebröderna ett centrum i Stockholm. Han friar det i Stockholm bofasta tyska borgerskapet från huvudansvaret för Kävplingemorden. »Händelsen är inte kännetecknande för senmedeltidens stockholmsborgare av tysk börd och för förhållandet mellan dessa och de svenska borgarna. Ingen enda av det senare 1300-talets tyska storköpmän i Stockholm återfinnes bland dem, som enligt vår berättelse varit anstiftare till Kävplingemorden», skriver Kumlien. Han sammanfattar: »säkert är, att den gamla berättelsen om Kävplingemorden är en agitationsskrift, ytterst byggd på den historiska verklighet, som bestod i att huset Mecklenburgs tyska vapendragare, vitaliebröderna, år 1392 ej 1389, genom en

---

⁷ NILS AHLNUND, a. a. Hist. tidskr. 1929, s. 29.

hänsynslös och snabb kupp för några år helt bemäktigade sig väldet i Sveriges huvudstad».

Denna nya tidsättning av Käpplingemorden har ansetts betydelsefull och övertygande och har godtagits i senare litteratur. Även den nya uppfattningen om »den historiska verklighet», på vilken »Berättelsen» om morden ytterst skall vara byggd, har helt eller delvis godtagits.⁸ Bevisföringen för denna tidsättning och uppfattning är emellertid icke bindande.

Själva grundvalen för tidsättningen av Käpplingemorden till 1392 är osäker. Kumlien ger här vitsord till datum för morden i »Berättelsen». Med lika rätt som att datum i »Berättelsen» skulle vara riktigt, kan emellertid hävdas att datum är oriktigt och året 1389 är riktigt. Minnet kan lika lätt slå slint i fråga om datum som årtal. Kanske lättare i fråga om datum än årtal när händelsen ligger något år tillbaka i tiden och särskilt när det gäller datum för Helga Lekamens högtid. Datum för denna är både svårt att beräkna och hålla i minne. Helga Lekamens högtid är nämligen ej fastlagd till ett bestämt datum. Detta växlar varje år. Ty Helga Lekamen infaller första torsdagen efter första söndagen efter Trinitatis, som i sin ordning är första söndagen efter pingstsöndagen. Någon tvekan om att året 1389 för Käpplingemorden är det rätta kan knappast heller finnas. Årtalet torde vara säkerställt av den annaluppteckning som bevarats i Olof Celsius' *Annotationes historiae*. Denna källa förlägger liksom »Berättelsen» Käpplingemorden till 1389.

Bevisföringen för att Käpplingemorden skulle ha varit en »snabb kupp» av vitaliebröderna är än svagare. Det kommer därtill ännu ett. Uppfattningen är oförenlig med »Berättelsen».

»Berättelsen» framställer icke Käpplingemorden som en

---

⁸ NILS AHN Lund, *Stockholms historia före Gustaf Vasa*. Stockholm 1953, s. 207; STURE BOLIN, *Sju svenska historiker*. Scandia 1953-1954, s. 199; KOPPE, W. i *Hansische Geschichtsbl.* 69, s. 150; 72, s. 145; Gottfrid Carlsson, cit. i *Hist. Tidskr.* 1955, s. 385: »intet annat vitsord kan komma på tal än att den [utredningen om Käpplingemorden] är glänsande, inte minst i metodiskt hänseende.»

snabb kupp av vitaliebröder. Stridigheterna mellan tyskarna och svenskarna i Stockholm har enligt »Berättelsen» börjat långt före 1389. »De tyske», säges det i »Berättelsen», »umgicks med förräderiet väl i tolv år tillförne (före mordet) och hade hemligen sammanskrivit av de bästa i staden vore 76 goda män, som brännas skulle». De hade bett om kung Albrekts samtycke härtill, men denna hade icke velat tillställa det. Det hade blivit osämja bland ridderskapet därav, menade han. Kävplingemordet är i »Berättelsen» slutuppgörelsen i en långvarig fejd mellan de svenska och de tyska innevånarna i Stockholm. I »Berättelsen» omtalas icke heller några sjörövare, någon vitalieorganisationens stötgrupp i Stockholm. De fyra tyska hövitsmän, som utom några tyska borgare i Stockholm namngives i »Berättelsen», är inga anförare för sjörövare. De är den svenske kungens högtbetrodde krigsöverstar och ämbetsmän, hans hövitsmän och fogdar i Stockholm. Svenskarnas fiender är i »Berättelsen» helt andra än vitaliebröderna. De kallas utom för »de tyske» för »köpmännen», »hättebröderna». »Köpmännen», flera än tusen med harnesk, säges före svenskarnas fängslande ha samlats vid kåken. Siffran tusen är givetvis icke, som Kumlien kan tänka sig, en riktig siffra. Liksom i, man kan lugnt säga all medeltida litteratur, betyder denna och liknande siffror endast många, en mängd. »Hättebröderna» framställas i »Berättelsen» som ett tyskt »sällskap» i Stockholm. Detta »sällskap» berättas ha börjat sin svenskfientliga verksamhet »då kungen vart fången (1389) och än förr». Det kaparkrig, som är knutet till vitaliebrödernas namn började däremot, som Kumlien riktigt framhåller, först från och med sommaren 1391 och först från och med 1392 hade vitaliebröderna ett centrum i Stockholm.

»Hättebröderna» i »Berättelsen» kan sålunda icke identifieras med vitalieorganisationens stötgrupp i Stockholm. »Berättelsen» har också en helt annan identifikation av »hättebröderna». Före den första avgörande händelsen, svenskarnas fängslande, säges det i »Berättelsen», att två tyska rådmän på

en tysk mans, Alf Greverodes tillsägelse tillkallar hövitsmännen på slottet och »sällskapet (hättebröderna) och dem i deras harnesk låg i gillestugan (tyskarna)». »Då kom de av huset (slottet) väl 60 inalles och köpmännen var flera än tusen med harnesk», heter det i omedelbar fortsättning. »Berättelsen» identifierar här ofrånkomligt »hättebröderna» och tyskarna i gillestugan med köpmännen. »Berättelsen» ger även klart besked om vilka, som varit anstiftare och verkställare av Käpplingemorden. En förlikning mellan 30 svenskar och 30 tyskar berättas ha ingåtts på Stockholms rådstuga på lördagen. Men förlikningen hölls icke länge. När nattsången var sjungen på söndagen, gick alla tyskarna i gillestugan. De, säges det, »råddes vid huru de ville det fram ha, och det var ej allt uppenbart för de svenska förrän de hade dem, där de ville ha. Och gick borgmästarna hela natten mellan huset (slottet) och hättebröderna och råddes vid om det mord, som nu härefter sägs.» Bakom Käpplingemorden ligger enligt »Berättelsen» rådslag mellan Stockholms borgmästare, »huset» (de tyska hövitsmännen på slottet) och »hättebröderna», de tyska köpmännen. Dessa rådslag omsattes i handling av tysken Alf Greverode, två tyska rådmän, de tyska köpmännen, de tyska hövitsmännen på slottet och 60 dessas soldater. Hövitsmännen utlämnar också de fångslade svenskarna till deras tyska bödlar, Alf Greverode och hans kumpaner.

Och ännu ett i frågan om mordens anstiftare. I »Berättelsen» är en Alf Greverode den ledande mannen vid svenskarnas fångslande och vid mordet på Käpplingen. Denne Alf Greverode har tidigare allmänt identifierats med en Alf Greverode, som omnämnes 1367 och 1376 och beklädde en så förnämlig post som borgmästaresysslan. Det högsta tyska stockholmsborgerskapets delaktighet i illdådets faktiska genomförande har därmed ansetts väl styrkt. Kumlien finner emellertid starka möjligheter tala för att borgmästaren från 1367 är en helt annan person än den raska och hänsynslösa hejduk med samma

namn, som uppträder över tjugo år senare. Han anser det mycket troligt, att Alf Greverode i stället skall identifieras med en stockholmskeppare, en annan Alf Greverode, som seglade på Lübeck och Flandern och som är känd från 1399 och åren kring 1410. Denna nya identifikation är ett huvudbevis för Kumliens uppfattning, att »ingen enda av det senare 1300-talets tyska storköpmän i Stockholm återfinnes bland dem, som enligt vår berättelse varit anstiftare till Kävlingemorden».

Ett misstag föreligger. Släkten Greverode är en känd köpmanssläkt från Köln och Lübeck, som under årtiondena omkring 1400 haft åtskilliga representanter i Stockholm.⁹ Alf Greverode från 1399 är ingen stockholmskeppare, som seglade på Lübeck. Han var en av de mera betydande tyska stockholmsköpmännen i handeln på Lübeck. Enligt Lübecks pundtullbok 1399 importerade 71 köpmän varor från Lübeck. Dessas värde redovisas. Alf Greverode importerade varor till ett värde av något över 120 mk och var en av de 13 största importörerna.¹⁰ Alf Greverode från åren kring 1410 är icke heller någon stockholmskeppare, som seglade på Flandern. Han var en borgare i Stockholm och delägare i en synnerligen värdefull last på ett stockholmsfartyg, som seglade på Flandern och som vitaliebröderna kapat i Nordsjön. Som skeppare på detta fartyg nämnes uttryckligen en man vid namn Störborn, även denne en stockholmsborgare.¹¹ De tre från andra källor kända Alf Greverode, med vilka den i »Berättelsen» omtalade ledande mannen vid Kävlingemorden kan identifieras, är sålunda en tysk borgmästare och två betydande tyska köpmän i Stockholm. Intet hindrar, att dessa fyra Alf Greverode är en och samme man. Källmaterialet tillåter icke att avgöra denna fråga. En annan fråga,

⁹ KOPPE, W., Lübeck-Stockholmer Handelsgeschichte, s. 278 och Hansische Urkundenbuch, IV, nr 593.

¹⁰ Lübecks pundtullbok 1399, pag. 91, 94.

¹¹ »Schepes, dar Störborn schipper uppe was.» Öppet brev av borgmästare och rådmän i Stockholm. 28/3 1411. Bremisches Urkundenbuch V, nr 5; Hansisches Urkundenbuch, V, nr 968; KOPPE, W., a. a. s. 44.

och i detta sammanhang själva huvudfrågan, kan däremot nog så bestämt besvaras. Det högsta tyska stockholmsborgerskapets delaktighet i illdådets faktiska genomförande är väl styrkt.

Kumliens undersökning av Käpplingemorden är sinnrik. Men den är en konstruktion utan täckning i källmaterialet.

4

De framställningar, som historieskrivningen gett av Käpplingemorden, har under årens lopp växlat starkt. De har varit så motstridande som gärna är möjligt. Tyskarna i Stockholm med en av sina borgmästare i spetsen har framställts som ansvariga för mordet. Dessa tyskar har karakteriserats som lömska skurkar och mördare. De har senare fått sin »Ehrenrettung» och karakteriserats som »ein tüchtiges deutsches Volkstum», som försvarat sig mot förrådiska svenska planer. Slutligen har de försvunnit ur historien och ersatts med tyska sjörövere. Svenskarna i Stockholm har åter framställts som godtrogna lamm, som oskyldiga förts till slaktbänken. Även i fråga om dem har emellertid bilden växlat. Det har hållits för evident, att de haft en hemlig organisation och otvivelaktigt även bestämda planer att överrumpla tyskarna. De har varit förrädare och farliga ränksmidare.

Dessa vitt skilda uppfattningar är, så underligt det kan låta, uppbyggda på en och samma källa, »Berättelsen» om Käpplingemorden. Bakom dem ligger en olika värdesättning av denna. En riktning inom historieskrivningen har ansett »Berättelsen» vara tillförlitlig och godtagit den. En annan har i »Berättelsen» sett en historisk partiskrift och menat, att den ger en ensidig, starkt tendensiös framställning. I förra fallet har »Berättelsen» utbyggt med subjektiva reflexioner och omdömen. I det senare med konstruktioner och subjektiva gissningar och funderingar. Med dylika är det lätt nog att nå vilka resultat som helst. Historieskrivningen om Käpplingemorden illustrerar

detta. Resultaten har här blivit uppfattningar om mordet, som står i rak strid mot källan. Intet tvivel: historieskrivningen har råkat på villovägar.

Självfallet är det ur forskningens synpunkt otillfredsställande att kritiklöst godta »Berättelsens» framställning. Men det är lika otillfredsställande att underkänna dess tillförlitlighet med utgångspunkt från att den för en sentida forskare synes vara en parti- och tendensskrift. En eftervärld finner ofta nog otillförlitlighet i skildringar av skakande illdåd och grymheter. De förefaller vara överdrivna och otroliga. Men under senare årtionden har erfarenheten, ja tidvis en nära nog daglig erfarenhet, till överlopps visat, att denna uppfattning kan vara helt oriktig. Skildringar av illdåd och grymheter i vår egen tid har visat sig vara sanna.

De vägar, som historieskrivningen hittills följt, har fört ut i det osäkra. Historieskrivningen har att gå andra vägar. Annat källmaterial än »Berättelsen» måste mera preciserat än hittills skett indragas i undersökningen.

I enskildheter kan »Berättelsens» framställning endast i ett fåtal punkter kontrolleras genom annat källmaterial. »Berättelsen» visar sig vara tillförlitlig i dessa enskildheter. Åtskilliga av de personer, som »Berättelsen» omnämner, är vid tiden omkring 1389 kända från Stockholm genom andra källor. I Stockholm har sålunda vid denna tid, som tidigare sagts, bland andra levat en Alf Greverode. Tre av de fyra hövitsmän, som »Berättelsen» omtalar, Herbert Königsmark, Ludeke Rydz och Otto Beyenflet, är även kända just från år 1389. De två första av dem, »hövitsmän och fogdar i Stockholm», är sigillvittnen på två brev av den 3 och 7 september 1389; den tredje nämnes i ett brev av den 27 december samma år som hövitsman på Stockholms hus.¹ Dessa enskildheter ger en fingervisning om att »Berättelsens» författare varit en samtida eller nära samtida

¹ Svenska Riks-Archivets pergamentsbrev II, nr 2420, 2421; KUMLIEN, a.a., s. 37.

med Käpplingemorden. Vissa lokala detaljer visar, att han varit en man, som känt Stockholm.

Denna korrekthet i enskildheter tillåter givetvis inga generella slutsatser om »Berättelsens» tillförlitlighet. Av vida större betydelse är att »Berättelsens» uppfattning i punkter av avgörande betydelse även är dokumenterad i andra källor. Detta är fallet i fråga om de skarpa motsättningarna mellan kung Albrekts motståndare och anhängare i Stockholm och de anklagelser, som tyskarna riktat mot svenskarna. Det gäller även i fråga om den roll, som de tyska innevånarna i Stockholm spelat vid själva Käpplingemorden, om de samhällsklasser, som de mördade svenska innevånarna tillhört, och om det historiska sammanhang, i vilket morden hör hemma.

Mecklenburgarna förlorade genom freden på Lindholmens slott i Skåne 1395 makten i Stockholm. Det bestämdes, att staden och slottet under de följande tre åren skulle innehas av hanseaterna. Den förste av dessas hövitsmän i Stockholm, Herman von der Halle, rapporterar den 29 september 1395: under kriget hade rådet i Stockholm genom burspråk låtit kungöra, att den, som ej ville bli staden trogen eller visste sig skyldig till förräderi i kung Albrekts krig, hade att lämna staden; en mängd stockholmsborgare – von der Halle uppger 300 eller flera – hade på grund av detta rådets beslut utvandrat från Stockholm. De begärde nu, efter fredsslutet, att få återvända.² Rapporten är ett säkert bevis för de skarpa politiska motsättningar, som även enligt »Berättelsen» rått i Stockholm under kriget mellan drottning Margareta och mecklenburgarna. Samma motsättningar som i Stockholm har 1389 rått på landsbygden i Uppland och Västmanland. De omvitnas i två brev av den 3. och 7.

---

² Hanserecesse, IV, nr 296. KJELL KUMLIEN, a.a., s. 45 har förmodandet, att utvisningsbeslutet genomdrevs vid stridens början, någon gång i slutet av 1380-talet. NILS AHNLUND, Stockholms historia före Gustaf Vasa, s. 212 förlägger det däremot till tiden efter Käpplingemorden. Källmaterialet tillåter ingen närmare tidsbestämning än någon gång före den 29 september 1395.

september 1389. I dessa omtalas, att 33 män med svenska namn från olika socknar i dessa landskap av Bengt Karlsson blivit »utlösta ur det svåra fängelse, vari de blivit såsom gisslan insatta av (wars herre) kung Albrekts tjänare». De utlösta förbinder sig att återbetala utlösningssumman. Samtliga kung Albrekts tjänare, till antalet 23 har, utom möjligen en, tyska namn. Sigillvittnen på de båda breven är Herbrit Konyngesmark och Lüdeke Ryys, kung Albrekts »hövitsman och fogdar i Stockholm».³ Von der Halles rapport verifierar också uttryckligen »Berättelsens» uppgift, att tyskarna rest anklagelser för förräderi i Stockholm. Enligt »Berättelsen» är svenskarna oskyldiga härtill; enligt annaluppteckningen i *Annotationes historiae* ha de bränts olagligt, utan grund och anledning.

En annan av huvudpunkterna i »Berättelsen» är, att »tyskarna», »hättebröderna», »köpmännen» i Stockholm är ansvariga för Kävringemorden. Samma uppfattning möter i annaluppteckningen i *Annotationes historiae*. Illdådet säges här vara ett verk av de tyska innevånarna i Stockholm. Det har enligt båda källorna drabbat både svenska medlemmar av Stockholms stads råd och av menigheten. Även det historiska sammanhang, i vilket Kävringemorden hör hemma, beröres både i »Berättelsen» och i annaluppteckningen. I »Berättelsen» uppges, att stridigheterna mellan tyskar och svenskar i Stockholm börjat då kung Albrekt blev fången och än förr. Och om en av de förlikningar, som enligt »Berättelsen» ingicks mellan svenskarna och tyskarna, heter det, som tidigare omnämnts: »om svenskarna blev rådande med den herre, som de hade, skulle aldrig en svensk kära på en tysk, och blev tyskarna rådande, skulle ej en

---

³ Svenska Riks-archivets pergamentsbrev, II, nr 2420, 2421. – NILS AHLUND har i Stockholms historia före Gustaf Vasa, s. 204, 543 sammanställt dessa båda brev med en uppgift hos Olaus Petri (Sahlgrens ed. s. 133) om slaget vid Tilinge, vanligen hänförd till senare tidpunkt och ansett, att de i breven nämnda bönderna har varit från slaget hemförda fångar. Ahnlund synes ha förbisett, att bönderna säges i breven ha blivit »såsom gisslan» insatta i fängelse.

tysk kära på en svensk. Annaluppteckningen uppger, att det var »kung Albrekts vänner och anhängare», som föröväde illdådet och brände svenskarna. »Berättelsens» och annaluppteckningens formella utformning är olika, men de båda källorna samstämmer väl i fråga om det historiska sammanhang, i vilket Käpplingemorden hör hemma.

5

Källmaterialet för Käpplingemordens historia är sparsamt. Källor, som kan karaktäriseras som kvarlevor från händelserna, finnes icke. Forskningen är hänvisad att helt bygga på berättelser av samtida eller nära samtida personer. Brister, som forskningen icke utan skäl kan misstänka, men icke med säkerhet fastställa, kan vidlåda dessa. Subjektiva synpunkter av olika slag kan ha varit bestämmande för berättarnas uppfattning. Åtskilligt kan vara ensidigt eller partiskt sett och framställt. Åtskilligt kan ha förtegnats. En annan brist i källmaterialet är att en berättelse om dessa, som kan visas återge tyskarnas uppfattning av händelsen, saknas. Det enda någorlunda säkra, som kan utläsas ur berättelserna, är de fakta i vilka berättelserna samstämmer. Den kunskap, som på denna väg kan vinnas, tillåter icke att i enskildheter följa händelseutvecklingen. Men den är avgjort säkrare än alla sentida historieskrivares funderingar och konstruktioner. Vissa huvudlinjer och sammanhang i händelserna kan på grundval av dessa fakta urskiljas.

I Stockholm har under kriget mellan Margareta och kung Albrekt rått skarpa motsättningar mellan stadens tyska och svenska innevånare. De tyska innevånarna har tagit position på kung Albrekts sida. De har rest anklagelser för förräderi. Svenskarna har ansett sig vara oskyldiga härtill. Men tyskarna har gått hårt fram. En av de åtgärder de vidtagit har varit att 1389 bränna ett obestämbar antal svenskar av rådet och menigheten. Från svensk sida har gjorts gällande, att detta varit brott mot

lag och rätt, ett avskyvärt illdåd. En annan åtgärd, omvittnad av en säker källa, har varit det stockholmska stadsrådets, någon gång före den 29 september 1395 genom burspråk kungjorda beslut att ur staden fördriva kung Albrekts motståndare.

Käpplingemorden och rådets beslut att fördriva kung Albrekts motståndare från Stockholm är händelser, som hör hemma i ett stort och betydelsefullt sammanhang. Tyskarna i Stockholm har efter kung Albrekts nederlag och tillfångatagande i slaget vid Falköping 1389 sökt rädda Stockholm åt honom och mecklenburgarna. De har lyckats. Genom Käpplingemorden och fördrivandet av kung Albrekts motståndare har de förvandlat Stockholm från en tysk-svensk stad till en helt igenom tysk stad. Stockholm blev härigenom en mecklenburgarnas högborg i Sverige. Staden, ett i dåtiden med krigsmakt ointagligt fäste, blev utgångspunkten för deras mångåriga försök att återerövra Sverige, det förlorade riket.

Curt Weibull

ZUSAMMENFASSUNG

Im Jahre 1389 nahmen die deutschen Einwohner in Stockholm eine Anzahl Schweden gefangen, führten sie nach Käpplingen, dem jetzigen Blasieholmen, banden sie dort in einem alten Haus, steckten dies in Brand und liessen sie in den Flammen umkommen. Das Ereignis, das in der Geschichte unter dem Namen die Käpplingemorde bekannt geworden ist, hat man in der schwedischen Geschichtsschreibung wie das Stockholmer Blutbad als eine der grossen Untaten in der Geschichte Stockholms und Schwedens betrachtet.

Alles, was wir von den Käpplingemorden wissen, stammt aus zwei Quellen, einem „Bericht“ und einer Annalenaufzeichnung. Die beiden Quellen sind voneinander unabhängig. Die letztere ist von der Forschung nie beachtet worden, aber ihr Quellenwert dürfte kaum geringer sein als der des „Berichtes“. In der älteren schwedischen

Geschichtsschreibung beschränkte man sich darauf, die Schilderung des „Berichtes“ von den Käpplingemorden wiederzugeben. In Übereinstimmung damit sprach man von der Unmenschlichkeit und Grausamkeit der Deutschen und ihrem verräterischen Überfall; die Schweden dagegen wurden als gutgläubig und unschuldig dargestellt. In der späteren Geschichtsschreibung sind die Deutschen gerechtfertigt und Gegenstand einer Ehrenrettung geworden; die Schweden dagegen hat man als Verräter und gefährliche Ränkemacher dargestellt. In einer Spezialuntersuchung aus dem Jahre 1947 hat Kjell Kumlien die Ansicht verfochten, dass die Käpplingemorde 1392 und nicht, wie man früher immer gemeint hatte, 1389 stattgefunden hätten, und im Zusammenhang damit hat er eine totale Umwertung der Geschehnisse vorgenommen. Er hat die ansässige deutsche Bürgerschaft in Stockholm der Hauptverantwortung für die Morde enthoben und geltend gemacht, dass diese Morde ein rücksichtsloser und schneller Streich der Vitalienbrüder gewesen seien.

In der hier veröffentlichten Untersuchung macht der Verfasser darauf aufmerksam, dass durch die nicht beachtete Annalenaufzeichnung die Jahreszahl 1389 für die Morde sichergestellt wird und dass Kumliens Auffassung mit der Darstellung des „Berichtes“ und der Annalenaufzeichnung unvereinbar ist, dass sie sogar im Widerspruch dazu steht. Er macht geltend, dass das einzige, was man einigermaßen sicher aus den Quellen herauslesen kann, die Tatsachen und Zusammenhänge sind, wo jene übereinstimmen. Während des Krieges zwischen Königin Margareta und König Albrecht von Mecklenburg haben in Stockholm scharfe Gegensätze bestanden zwischen den deutschen und den schwedischen Einwohnern der Stadt. Die deutschen Einwohner haben sich auf König Albrechts Seite gestellt. Sie haben die Schweden des Verrats bezichtigt. Diese haben sich für unschuldig erklärt. Aber die Deutschen sind rücksichtslos vorgegangen. Eine der Massnahmen, die sie ergriffen, sind die Käpplingemorde gewesen. Eine andere, die aus sicherer Quelle bezeugt ist, war der Beschluss des Stockholmer Stadtrates, die Gegner König Albrechts aus der Stadt zu vertreiben. Diese Massnahmen gehören in einen grossen und bedeutungsvollen Zusammenhang. Die Deutschen haben versucht, nach König Albrechts Niederlage und Gefangennahme in der Schlacht bei Falköping 1389, Stockholm für ihn und die Mecklenburger zu retten. Durch die Käpplingemorde und die Vertreibung von König Albrechts Gegnern haben sie Stockholm von einer deutsch-schwedischen Stadt in eine vollständig deutsche

umgewandelt. Stockholm wurde dadurch eine Hochburg der Mecklenburger in Schweden. Die Stadt, eine damals mit Kriegsgewalt nicht einzunehmende Befestigung, wurde der Ausgangspunkt für vieljährige Versuche, Schweden, das verlorene Reich, zurückzuerobern.